

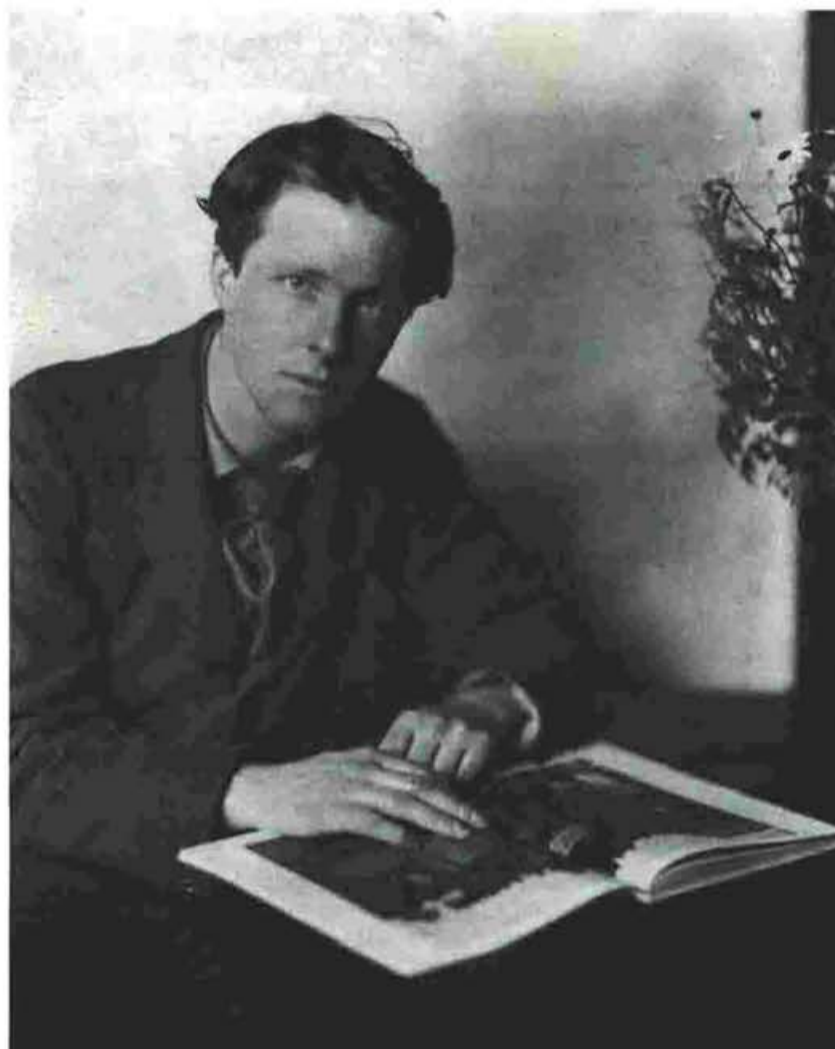
Rupert Brooke: Ο τελευταίος των αθώων¹

Από τον ΟΡΦΕΑ ΑΠΕΡΓΗ

Είστε ένα ποίημα· το ποίημά σας όμως όχι!, φέρεται να είχε απευθυνόμενος προς την ποιήτρια Hilda Doolittle, άλλως H.D., ο Έζρα Πάουντ, γύρω στο 1920, όταν και ο μοντερνισμός είχε κάνει τα πρώτα του μεγάλα βήματα, μέσω και του ιμαγισμού (imagism), που ο Πάουντ και η H.D. είχαν καθιερώσει.² Αυτή η ανταγωνιστική και όχι πάντα συμπληρωματική σχέση μεταξύ ποιητή και ποιήματος χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό και την ποίηση του Rupert Brooke (Ρούπερτ Μπρουκ, 1887-1915).

Ο Μπρουκ έγινε γνωστός, και άσκησε ποιητική γοητεία ισχυρή, όχι τόσο με την ποίησή του όσο με τις λεπτομέρειες της βιογραφίας του και τη συνθήκη της ζωής του. Μάλιστα, όχι τόσο με την εν ζωή συνθήκη του όσο με αυτή του θανάτου του, θανάτου όλως ποιητικού, στον όρμο Τρεις Μπούκες (ή Τρίστομο), στο νοτιοδυτικό άκρο της νήσου Σκύρου, την παραμονή, κυριολεκτικά, της ναυτικής εκστρατείας προς την Καλλιόπολη, στις 23 Απριλίου του 1915. Ο Μπρουκ πέθανε, ως φαίνεται, από σηψαιμία, όταν επιμολύνθηκε ένα τσίμπημα από κουνούπι στο πάνω χέλιος του. Οι σύντροφοί του τον έθαψαν, ανήμερα τ' Αη-Γιωργιού, που γιορτάζει η Σκύρος αλλά και το άλλο, μεγάλο νησί, η Αγγλία. Μυστικός εφάνηκε ο δεσμός αυτός, σαν κάτι παραπάνω να σήμαινε. (Βέβαια τότε ίσχυε στην Ελλάδα το παλαιό, Ιουλιανό ημερολόγιο, άρα ήτανε 10 Απριλίου και όχι 23, κατά το Γρηγοριανό, αλλά η ρομαντική εξιδανίκευση επέβαλλε αλλιώς). Ο τάφος, μαρμάρινος, πάλλευκος, πλέων, βρίσκεται μέσα σ' έναν σκυριανό «λιόνα», μέσα «στα πουρνάρια, τα θυμάρια, τα φυλίκια και τους ευωδιαστούς φακούς»³, τα φασκόμηλα όπως τα λένε οι ντόπιοι· η φύσις χαίρει και ειδυλλιάζει. Εδώ ετάφη βιαστικά ο Μπρουκ, νέος μεγάλης ομορφιάς, ιδανικός, κι απέφυγε έτσι τη σφαγή στα χαρακώματα της Gallipoli (Καλλιόπολης) – από τους 15 αξιωματικούς του τάγματός του, οι 11 είχαν σκοτωθεί μέχρι τα τέλη Ιουνίου του 1915.⁴

Αν θέλουμε να συνδυάσουμε αντί

Ο Ρούπερτ Μπρουκ φωτογραφημένος από άγνωστο φωτογράφο στη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου.

να αντιδιαστέλλουμε ποιητή και ποίημα, μπορούμε να παραδεχτούμε πως ο Μπρουκ έγραψε όπως έζησε, έγραψε για τον Έρωτα και το Θάνατο, όχι, καθόλου, φροϋδικά, αλλά με εξιδανικευτική αθωότητα, κι ακόμα για τον Μεγάλο Πόλεμο, έτσι τον είπαν οι Εγγλέζοι, που τον απορρόφησε και τον εξουδένωσε μέχρι θανάτου. Κι όμως, παρά τα δυο-τρία ποιήματα που «του δόθηκαν» για να ζήσουν, ή μάλλον ακόμα και για τη μετέπειτα ζωή αυτών των λίγων ποιητικών γραμμών, η ζωή και κυρίως ο τρόπος της θανάτου του είναι που έδρασαν και επέδρασαν ποιητικά ώστε να τον μνημονεύουμε ακόμα, εκατό χρόνια μετά. Δηλαδή, ήταν ο θάνατός του που του έδωσε ζωή, ποιητική.

Στρατιές ποιητικών και μη αισθηματιών και «εκφρασιτών» – αυτών που βλέπουν την ποίηση ως άδολη και ευθύτατη «έκφραση» του συναισθήματος που αναβλύζει ή

αναβρύζει πηγαίως – στρατεύθηκαν υπό το όραμά του, ή καλύτερα το φάσμα του, κι ανέβηκαν στο άρμα της ποιήσεώς του, της ποιήσεως ενός περικαλλούς νεκρού.

Τω όντι, ο Μπρουκ γράφει, εξ υπαρχής σχεδόν, ως και σαν νεκρός. Από την πρώτη, και μόνη εν ζωή δημοσιευμένη, συλλογή του, τα *Ποιήματα* (Δεκέμβριος 1911), η «Αρχή», ποίημα του 1906, πονάει και νοσταλγεί κι υπόσχεται: «Μια μέρα θα ξεσηκωθώ και τους φίλους μου θ' αφήσω / και στα πέρατα του κόσμου πάλι θα σ' αναζητήσω / εσένα που 'χα βρει να 'χεις τόση ομορφιά, / (των χεριών σου τ' άγγιγμα, των μαλλιών σου η ευωδιά!) / [...] (αφού σ' αγάπησα τόσο, πώς μπορώ να λησμονήσω;);», και αφού βρίσκεται η παλιά αγάπη, φρικτά γερασμένη στα πέρατα του κόσμου, «θα καταριέμαι όλα εκείνα που ήσουν παλιά, / γιατί έχουν αλλάξει κι είναι χλωμά και γέρικα ... / Μα σ' αγάπησα προτού γίνεις

γριά και σοφή, / σαν η φλόγα της νιότης στα μάτια σου ήταν δυνατή, / Κι η καρδιά μου αρρωσταίνει στη θύμηση αυτή».⁵ Κοντολογίς, καρδιές λαβωμένες, θύμησης, λησμονιές, ταξίδι στα πέρατα του κόσμου, κατάρτες, αγγίγματα, το γλυκό πουλί της νιότης που εχάθη, χλωμάδα και γήρας φρικτό, ήτοι όλο το οπλοστάσιο του αισθηματικού ρομαντισμού, στην ύστερη και υπερβολική εκδοχή του, «που είναι μαζί κορύφωση και κάμψη», καταπώς λέει ο Λίνος Πολίτης για το Δημήτριο Παπαρηγόπουλο και το Σπυρίδωνα Βασιλειάδη, εισάγοντας την ανθολογία του, του ελληνικού Ρομαντισμού. Ιδού ο Παπαρηγόπουλος, γύρω στο 1867 (Έτεροι Ποιήσεις): «Εν μέσω πένθους οιωνοί γλυκείας εντυχίας, / φάροι τον νουν ευθύνοντες προς την αθανασίαν, / διάδημα επικοσμούν το φάσμα της σκοτίας, / τα άστρα, την ατέρμονα βαδίζουσι πορείαν».⁶

Η διαφορά του δικού μας, εγχώριου Ρομαντισμού είναι ότι δεσμεύεται, κυριολεκτικά και μεταφορικά, από την καθαρυνούσα γλώσσα, σε ήπιες ή και πιο καθαρολόγες εκδοχές της, ενώ ο Μπρουκ γράφει σε μια απλή αγγλική χωρίς γλωσσικές εξάρσεις. Κι ακόμα, αυτή η (Πρώτη) Αθηναϊκή Σχολή, που ξεκινάνε οι εκτοπισμένοι Φαναριώτες Σούτζοι, Ραγκαβήδες κ.λπ., η σχολή του σούτζιου «Οδοιπόρου», είναι μεταχρονολογημένη με τα μέτρα του ευρωπαϊκού ακμαίου Ρομαντισμού, αλλά εκτυλίσσεται πολύ ενωρίτερα από τα υστερότατα πρωτόλεια του Μπρουκ· ο Παπαρηγόπουλος πεθαίνει το 1873, ο Βασιλειάδης το 1874, ενώ ο Μπρουκ γράφει από το 1906 μέχρι το θάνατό του, το 1915.

Ο Μπρουκ είναι ένας από τους τελευταίους του Ρομαντισμού γι' αυτό και μπορεί να χαρακτηριστεί ως «νεορομαντικός». Βαριά η σκιά του Ρομαντισμού πάνω σε ολόκληρο τον 19ο αιώνα, και ο Μπρουκ κολυμπά στα απόνερα αυτού του τρικυμιώδους πελάγους που κατέλαβε το ευρωπαϊκό λογοτεχνικό πεδίο από τις αρχές ήδη του 19ου, μετατρέποντάς το σε αρχιπέλαγος από νησίδες στονα-

χών και πεισιθανάτων ψιθύρων.

Οι αρχικοί ρομαντικοί ήταν βεβαίως ριψοκίνδυνοι, γόητες, πολυταξιδεμένοι –η μορφή του Βύρωνος εδώ ξεχωρίζει και επιβάλλει πρότυπο ανδρείας, ανδρισμού και ποιητικότητας– όχι όλοι –άλλη ιδιοσυγκρασία ο Wordsworth (Ουέρτζουερθ), σταθερά προσηλωμένος στο ειδυλλιακό Lake District της Βόρειας Αγγλίας– αλλά πάντως οι περισσότεροι. Στην έξοχη σάτιρά τους της αγγλικής ιστορίας, τον πασίγνωστο Blackadder (ήτοι Μαύρη Οχιά), οι Μπεν Έλτον και Ρίτσαρντ Κέρτις, έτσι ορίζουν τη (ρομαντική) ποίηση, αυτής (και κάθε άλλης;) εποχής, με τα λόγια του φερώνυμου, καυστικού και κυνικότατου ήρωά τους, υπηρέτη του Αντιβασιλέως (Prince Regent), και παραφράζοντας ελαφρώς: «Poetry is going around Italy in a white shirt, trying to get laid», δηλαδή «Ποίηση είναι να περιφέρεσαι στην Ιταλία με άσπρη πουκαμίσα, ψάχνοντας για γαμήσια», για να το ομοιοκαταληκτίσουμε, παιγνιώδως πώς!

Η ζωή του Μπρουκ, μοιάζει επομένως, με έναν έξοχο αναχρονισμό. Στο χρονολογικό και καλλιτεχνικό πλαίσιο ενός ήδη από το 1870 εξαπλούμενου, και πλέον, στις αρχές του 20ού αιώνα, πλήρως εξαπλωμένου αισθητισμού –του δόγματος «η τέχνη για την τέχνη», αλλά και, πιο καίρια, «η τέχνη για ζωή»– με μείζονα φωνή, τουλάχιστον στην επικράτεια της αγγλικής γλώσσας και αίσθησης, αυτή του Walter Pater (Ουώλτερ Πέιτερ) και της *Αναγέννησής* του (*Renaissance*, ή αρχικώς *Studies in the History of the Renaissance*, σε τέσσερις διαρκώς αναθεωρούμενες εκδόσεις μεταξύ 1873 και 1893), στο πλαίσιο λοιπόν αυτού του ισχυρότατου Αισθητισμού, οι νεορομαντικές εξάρσεις επιτρέπονταν, άλλωστε ο Αισθητισμός εμπειριέχε κι εγκιβώτιζε πολύ Ρομαντισμό, ιδίως ως προς τον τρόπο ζωής, το *modus vivendi*. Γράφει χαρακτηριστικά ο Πέιτερ, ενθυμούμενος τον ρομαντικό γερμανό ποιητή: «Philosophiren, λέγει ο Novalis, ist dephlegmatisiren, vivificiren [Το φιλοσοφείν είναι η “αποφλεγματοποίηση”, η απόρριψη του φλέγματος, και η ζωογόνησις, το ζωντάνεμα που θα ‘λεγε, κατά το Ρίτσο, κι ένας πιο αριστέρος Έλληνας!]. Η υπηρεσία της φιλοσοφίας, του συλλογιστικού και στοχαστικού πολιτισμού, έναντι του ανθρωπίνου πνεύματος, είναι να το εγείρει, να το εξαφνιάζει,

Πικ νικ στο ύπαιθρο, πιθανότατα το 1923. Από αριστερά, η Νοέλ Όλιβιερ (φίλη του ποιητή), ο Μαίτλαντ Ράντφορντ; η Βιρτζίνια Γουόλφ και ο Ρούπερτ Μπρουκ.

προς μια ζωή σταθεράς και ακορέστου παρατηρητικότητας. [...] Να φλέγεσαι πάντοτε με ετούτη την οξεία, διαμαντένια φλόγα, να διατηρείς ετούτη την έκσταση, είναι η επιτυχία εν ζωή».⁷

Αυτή ήταν η ζωή του Μπρουκ, αυτή και η τελευτή του. Όπως ο Βύρων στο Μισολόγγι (έτσι το προφέρουν οι Άγγλοι!), όπως ο Σέλλεϋ στον κόλπο της Svezia, στο Portovenere, κοντά στην Πίζα όπου είχε από το 1820 εγκατασταθεί, έτσι και ο Μπρουκ, βρήκε το θάνατο εκπατριμένος (expatriates λέγονται στα αγγλικά οι μετεγκατεστημένοι στο εξωτερικό, ιδίως δε στην ηπειρωτική Ευρώπη), στο δρόμο προς τα Δαρδανέλλια. Ο Βύρων πέθανε –είναι λίγο-πολύ γνωστά τα καθέκαστα– στο επαναστατημένο Μεσολόγγι, ο Σέλλεϋ πέθανε –λιγότεροι το γνωρίζουν– από πνιγμό, όταν το μικρό ιστιοφόρο που κυβερνούσε χτυπήθηκε από μπουρίνι, στον κόλπο της Σπέτσιας – το ιστιοφόρο του λεγόταν «Δον Ζουάν», τίτλος του πιο γνωστού δράματος-δραματικού ποιήματος του Βύρωνα.

Έτσι Δον Ζουανικά και Βυρωνικά και Σελλεϊκά έζησε και ο

Μπρουκ. Ερωτεύθηκε σφόδρα, πολλές γυναίκες πέρασαν από τη ζωή του, μεταξύ αυτών, ως φίλη, και η κόρη του πρωθυπουργού των Φιλελευθέρων (ήδη από το 1906) Asquith, πολλές και πολλοί ομοίως τον ερωτεύθηκαν, μεταξύ αυτών και ο μετέπειτα βιογράφος και εκτελεστής της λογοτεχνικής του διαθήκης Edward Marsh, ανώτερος δημόσιος υπάλληλος, ο οποίος και του γνώρισε τον Ουίνστον Τσόρτσιλ, μετέπειτα υπουργό του Ναυτικού (First Lord of the Admiralty), κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου (Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου), και έναν εκ των εμπνευστών της καταστροφικής ναυτικής εκστρατείας στην Καλλίπολη για την κατάληψη των Δαρδανελίων από τις αγγλογαλλικές δυνάμεις της Entente (Αντάντ) και τον έλεγχο έτσι της Μαύρης Θάλασσας.

Κατά το πρότυπο των Ρομαντικών και η εξιδανίκευση της Ελλάδας από τον Μπρουκ, της Ελλάδας ως κράματος αρχαιοελληνικού, φυσιολατρικού παγανισμού και μυστικιστικού, αναχωρητικού χριστιανισμού. Ο Βύρων έγραψε και ενέγραψε την Ελλάδα στο επικο-

λυρικό *Προσκύνημα του Τσάλντι Χάρολντ*, ο Σέλλεϋ εμπνεύστηκε το λυρικό δράμα *Ελλάς* από την Ελληνική Επανάσταση· ο Μπρουκ αντιστοίχως γράφει: «Και τώρα που είδα της Αττικής το άγιο χώμα, ας πεθάνω», όπερ και εγένετο, όπως με πολλούς πεισιθάνατους ρομαντικούς. Εξίσου μεγάλη η προσδοκία του Μπρουκ έναντι της χριστιανικής κληρονομιάς· στο φίλο του Dudley Ward λέει: «Φαντάσου με να εορτάζω [ή να τελώ: celebrating στα αγγλικά] την πρώτη Θεία Λειτουργία στην Αγία Σοφία από το 1453!», ενώ στη φίλη του Violet Asquith έγραφε πριν αποπλεύσει με τη Βασιλική Ναυτική Μοίρα για τα Δαρδανέλλια: «Ω Violet, είναι τόσο θαυμάσιο για να το πιστέψω. Δεν είχα φανταστεί πως η Μοίρα [Σ.τ.Μ. όχι η Ναυτική, η άλλη!] θα μπορούσε να ‘ναι τόσο καλή μαζί μου [...] Αλλά είμαι γεμάτος βέβαιες και λαμπρές ελπίδες, [προσδοκώντας μια μάχη με τους Τούρκους στις πεδιάδες της Τροίας], η θάλασσα θα είναι πολύφλοισβος και οίνοψ και ατρύγετος; [Ομηρικές λέξεις, από την Ιλιάδα, Α34, Ψ316, Α316, και σε αγγλικά, πολύ ποιητικά, polyphloisbic, wine-dark και unvintageable, αντιστοίχως]. Θα λεηλατήσω άραγε μωσαϊκά από την Αγία Σοφία και λουκούμια και τουρκικά χαλιά; [...] Νομίζω ότι ποτέ δεν ήμουν τόσο ευτυχισμένος στη ζωή μου».⁸

Έχοντας αποφοιτήσει από το King's College του Πανεπιστημίου του Cambridge (Κέιμπριτζ) το 1909, μετά από σπουδές κλασικής και αγγλικής φιλολογίας, έχοντας «φλερτάρει» με τον αισθητισμό της ομάδας του Bloomsbury (Μπλούμσμπουρι), τα βασικά μέλη της οποίας προέρχονταν επίσης από το King's College, έχοντας περάσει μεγάλο «νευρικό κλονισμό» (κάποιου είδους κατάθλιψη) όταν άρχισε, ολίγον παρανοϊκώς, να υποπτεύεται ότι ο Lytton Strachey (μείζων βιογράφος και κριτικός, μέλος του Bloomsbury) βρισκόταν πίσω από την ατυχή κατάληξη του ειδυλλίου του Μπρουκ με την Katherine Laird Cox, καθώς εκείνος, ο Strachey, είχε προσπαθήσει να τη ρίξει στα δίχτυα του (ζωγράφου) Henry Lamb, έχοντας καταφύγει όλως ρομαντικώς σε μεγάλα ταξίδια ώστε να λησμονήσει και να λησμονηθεί, αρχικά πάντως ως απεσταλμένος της εφημερίδας Westminster Gazette για μια σειρά 13 άρθρων ταξιδιωτικών εντυπώσεων από τη Βόρειο Αμερική, αλλά

καταλήγοντας μέσω Χονολούλου στα νησιά Φίτζι και την Ταϊτή – όπου και ερωτεύθηκε, εκ νέου, αυτή τη φορά την Ταατα Ματα, για την οποία έγραψε και το ποίημα «Ταϊτινή Γαρδένια» («Tiare Tahiti»), ως άλλος Gauguin⁹ – έχοντας ζήσει, με άλλα λόγια, σαν «ανδρείος της ηδονής», σαν πραγματικός καβαφικός νέος, εφαρμόζοντας το λουθηρανικό πρόσταγμα μόνον κατά το ήμιον, καθώς και ο Pater ζητούσε, όπου το αρχικό «Pecca fortiter, sed crede fortius» του Λουθήρου γινόταν στον Pater «Pecca fortiter» (ολόκληρη η προσταγή σημαίνει: «Αμάρτανε ισχυρώς [με ζέση], αλλά πίστευε ότι ισχυροτέρως»)¹⁰, έχοντας λοιπόν διατρέξει όλη την κλίμακα της ρομαντικής επιδίωξης και του αισθήματος, σχεδόν κυριολεκτικώς όπου γης, ο Μπρουκ βρήκε και την ιδανική – ή, καλύτερα, την εξιδανικευμένη – οδό προς το θάνατο, δια του οποίου θα συναντούσε όλα τα μεγάλα Ιδανικά, όλους τους Τύπους των πλατωνικών Ιδεών, που τόσο συχνά στα ποιήματα του γράφονται με πεζοκεφαλαία, για παράδειγμα στο «Η Κηδεία της Νεότητας: Θρηνοδία» (1913), όπου «[...] Η Πίστη, που ήτανε κουφή, έσκυβε για ν' ακούει / τ' ατέλειωτο της γριάς Σοφίας μουρμουρητό», ενώ και «η Ομορφιά ήταν εκεί, στα μαύρα, χλωμή», και στου Νέου την ταφή όλα τα Ιδανικά, όλες οι Ιδανικές Ένοιες, παραστέκονταν, όλες «εξόν η Ερωτική Αγάπη. Η Ερωτική Αγάπη νεκρή, από καιρό».¹¹

Και όμως, ο Μπρουκ αγαπήθηκε πολύ και αγάπησε, αγάπησε πάνω απ' όλα το θάνατό του, σαν το Νάρκισσο, αλλά ακόμα πιο παθητικά. Παραμένουν στο σώμα της ποιήσεώς του κάποια περιπαικτικά στιχουργήματα, όπως για «το Σκύλο που του δόθηκε μια μέρα για να κάνει σκανταλιές κι ύστερα πέθανε κι αυτός» («The Little Dog's Day», 1907) ή για «Το Πέρασμα της Μάγνης» («A Channel Passage», 1909), όπου «Όλο και κουνάει το σιχαμένο πλοίο. Είναι σκληρό, / σ' το λέω, να διαλέγεις στομάχι ή καρδιά, έρωτα ή εμετό», ή ακόμα για τον εξαιρετικό «Παράδεισο των Ψαριών» («Heaven», 1913, γραμμένο στο δρόμο προς την Ταϊτή), όπου «στο Προαιώνιο Ποταμάκι / τα φύκη δεν φυτρώνουν εγκοσμίως, / κι η λάσπη είναι όμορφη ουρανίως / κάμπιες χοντρές συμπλέουν / και οι τροφές οι σκληροειδείς της Παραδείσου ρέουν / σκώροι αενάως, αθάνατοι μύγαι / κι ο ακοίμητος σκώληξ π' ουδείς έφυγε. / Και, όπως το θέλησαν, μέσα στα Ουράνια, / δεν θα έχει πια στεριά, λένε τα ψάρια».¹² Παιγνιώδη ποιήματα παρόμοια γράφουν και οι ρομαντικοί, όμως ιδίως το τελευταίο, της Παραδείσου των Ψαριών, προδιαγράφει και προαγγέλλει το μοντερνισμό, θυμίζοντας τον μαλεριανό παιγνιώδη πρωτομοντερνισμό του «Ιχθυοκρηγύματος του Αντωνίου της Πάδοβας», όπου ο Άγιος Αντώνιος κάνει κήρυγμα στα ψάρια, αλλά αυτά δεν προσδεύουν

(«Des Antonius von Padua Fischpredigt», μελοποιημένο από τον Μάλερ στον κύκλο τραγουδιών *Des Knaben Wunderhorn – Το Μαγικό Κόρνο του Παιδιού*).

Προάγγελο του ελισοτικού μοντερνισμού της *Έρημης Χώρας* (*The Waste Land*, 1922) αποτελούν και τα ποιήματα του Πολέμου, όχι τόσο τα Σονέτα, όσο τα ημιτελή αποσπάσματα ή σπαράγματα (ιδίως το «Απόσπασμα – για μια ελεγεία») τα οποία κατέλειπε ο Μπρουκ στο μαύρο σημειωματάριο που άφησε πεθαίνοντας καθ' οδόν προς την Καλλιόπη. «μ' αυτά τα σπαράγματα στέριωσα τα ερείπιά μου», όπως λέει ο Έλιοτ στο τέλος της *Έρημης Χώρας* του – κρυπτική αναφορά στο Μπρουκ; Μάλλον όχι, αλλά *se non è vero, è ben trovato!*¹³ Από τα πέντε Σονέτα του Πολέμου έγινε γνωστός, ή μάλλον διάσημος, ο Μπρουκ στην Αγγλία το λογοτεχνικό περιοδικό των Τάιμς του Λονδίνου (*Times Literary Supplement*) δημοσίευσε στις 11 Μαρτίου του 1915, και ενώ ο ίδιος είχε αποπλεύσει προς Μεσόγειο, το τέταρτο και το πέμπτο από αυτά, που φέρουν τους τίτλους «Οι Νεκροί» (IV) και «Ο Στρατιώτης» (V). Το σονέτο του «Στρατιώτη» έγινε γρήγορα το πιο γνωστό, το πλέον «εμβληματικό» ποίημα του Μπρουκ, λόγω και του θανάτου του ένα μήνα αφ' ότου αυτό είχε δημοσιευθεί και απαγγελθεί κατά τη διάρκεια του κηρύγματος της Κυριακής του Πάσχα, στον καθεδρικό του Αγίου Παύλου στο Λονδίνο, στις 4 Απριλίου του 1915. Είναι ένα ποίημα που μαθαίνουν όλοι οι Άγγλοι, σχολιαρόπαιδα ακόμα, με τον ίδιο τρόπο που αποστηθίζουν και την «Επίθεση (Εφοδο, πιο σωστά) της Ελαφράς Ταξιαρχίας» του Τέννυσον (Tennyson, *The Charge of the Light Brigade*, ποίημα ηρωικό και επικαιρικό, γραμμένο την επαύριο της τραγικής αλλά συνάμα και ηρωικής σφαγής μιας ταξιαρχίας του αγγλικού ιππικού υπό τα ρωσικά πολυβόλα κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου, το 1854).¹⁴

Η απόσταση που χωρίζει το «Στρατιώτη», με τη νεοκλασική, γεωργιανή του ισορροπία από τα πιο αμιγώς ρομαντικά ποιήματα της πρώτης νεότητας του Μπρουκ είναι μεγάλη, αλλά ταυτόχρονα και μικρή. Σημειωτέον ότι «Γεωργιανή περίοδος και λογοτεχνία» χαρακτηρίστηκε από την κριτική ο ειδυλλιακός νεοκλασικισμός αλλά και ο αισθητιστικός/εστέτ εξωτισμός,

που εμπεριέχει και στοιχεία ή στιγμές ύστερου ρομαντισμού, κατά τη μετάβαση από το Ρομαντισμό προς το Μοντερνισμό, στα χρόνια προ του Πρώτου Πολέμου, μετά την ανάρρηση στο θρόνο του Γεωργίου Ε', το 1910). Ας παραθέσουμε, στο πλάι, το Σονέτο του «Στρατιώτη», ενθυμούμενοι τον «νέο που εις την Σκύρο εχάθη», τον τελευταίο των αθών, έναν ποιητή, τον τελευταίο ίσως, της ρομαντικής πεισιθάνατης παθητικότητας, πριν να εισβάλει ο 20ός αιώνας με τις μεγάλες σφαγές των Πολέμων του, με την εκβιομηχάνιση της φρίκης, με λιγότερο, πολύ λιγότερο πια, ρομαντικό και περιπαθή το θάνατο, σαν να όρμησε ένας ακέφαλος καβαλάρης με τ' οπλοπολυβόλο του να λεηλατήσει τα γαλήνια νεκροταφεία του 19ου αιώνα, ώστε να μπορεί αργότερα ο Αντόρνο να λέει ότι «το να γράφεις ποίηση μετά το Άουσβιτς είναι βαρβαρότητα».¹⁵ Εκεί στο σύνορο της εποχής, περιμένοντας τους βαρβάρους ποιητές του 20ου, κείται νεκρός ομηρικός Ελπίνωρ ο Μπρουκ, θαμμένος από τους συντρόφους του σ' ένα ομηρικό ακρογιάλι της πολυφλοίσβοιο Σκύρου. Ίσως εν τέλει οι πραγματικοί επιζώντες ενός μεγάλου πολέμου να είναι οι πρώτοι νεκροί του, οι πρώτοι. ■

¹ Το παρόν άρθρο γράφηκε με αφορμή τις εκδηλώσεις μνήμης για τα 100 χρόνια από το θάνατο του Ρούπερτ Μπρουκ. Ο εορτασμός περιλάμβανε επιμνημόσυνο δέηση στον τάφο του Μπρουκ, τα εγκαίνια μιας έκθεσης για τον Μπρουκ και το Ανατολικό Μέτωπο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου στα Βαλκάνια (η οποία και θα είναι επισκέψιμη μέχρι την 1^η Σεπτεμβρίου), καθώς και κατάθεση στεφάνων στον ανδριάντα του Μπρουκ στη Χώρα της Σκύρου, έργο του Μιχάλη Τόμπρου, τα αποκαλυπτήρια του οποίου έγιναν με μεγάλη λαμπρότητα από τον πρωθυπουργό, τότε, Ελευθέριο Βενιζέλο και πλήθος επισήμων, στις 5 Απριλίου του 1931, δεξ και σχετικές περιγραφές στον τόμο *Αι εν Σκύρω Εορταί των Αποκαλυπτηρίων του Μνημείου του Άγγλου Ποιητού Ρούπερτ Μπρουκ*, αναμνηστικό τεύχος τη φροντίδι Μιχ. Κ. Στεφανίδου, Προέδρου Κοινότητας Σκύρου – Εθνικών Τυπογραφείων, 1935.

Η Βρετανική Πρεσβεία, με τον πρόση κ. John Kittmer, και ο Δήμος Σκύρου, με το δήμαρχο κ. Μιλτιάδη Χατζηγιαννάκη, συνδιοργάνωσαν τις επί τριήμερον φετινές εκδηλώσεις στη

Rupert Brooke

Ο Στρατιώτης¹⁶

Αν θα πεθάνω, αυτό για μένα σκέψου μόνο:
πως είναι μια γωνιά σε κάποιον ξένο τόπο
που 'ναι για πάντα Αγγλία. Σ' αυτή την πλούσια γη
μια σκόνη πλουσιώτερη θα 'χει ταφεί.
σκόνη που γέννησε η Αγγλία, που έπλασε κι έδωσε,
κάποτε, τ' άνθη της να αγαπά, και δρόμους να διαβαίνει,
κορμί που ανήκε της Αγγλίας, αέρα της Αγγλίας ν' ανασαίνει,
στους ήλιους της το ευλόγησε, μες στα ποτάμια το 'λουσε.

Και σκέψου την καρδιά αυτή χωρίς κακό,
έναν παλμό μες στο αιώνιο μυαλό, όχι λιγότερο
κάπου αναδίνει της Αγγλίας το λογισμό.
τις όψεις και τους ήχους· όνειρα χαρούμενα σαν πρωινό.
και γέλιο, από τους φίλους μαθημένο· απαλότερο,
μες στις καρδιές που ακινητούνε, κάτω από τον αγγλικό ουρανό.

Σκύρο, όπου και μας προσεκάλεσαν. Τους ευχαριστούμε ιδιαίτερα για την εξαιρετική, ζεστή φιλοξενία. Ακόμη, δέον όπως απευθύνουμε θερμές ευχαριστίες προς την κα Άσπα Γιαννοπούλου της Βρετανικής Πρεσβείας, ακούραστη υπεύθυνη του όλου προγράμματος, την κα Άννα Κουτσούπη για την οργάνωση της εν Σκύρω φιλοξενίας, και την κα Άννα Φαλτάιτς, απόγονο της ιστορικής σκυριανής οικογένειας των Φαλτάιτς, μετέπειτα Φαλτάιτς, για τις γνώσεις με τις οποίες μας εφοδίασε και για το γύρο του νησιού στον οποίο μας συνόδευσε! Επίσης θέλω να ευχαριστήσω την ξεναγό μας, στο Αρχαιολογικό Μουσείο και αλλού, το όνομα της οποίας ομολογώ ότι μου διαφεύγει, τον εφημέριο της εν Αθήναις Αγγλικανικής Εκκλησίας Reverend Canon Malcolm Bradshaw για τις πολύ ενδιαφέρουσες θεολογικές συζητήσεις περί Μπρουκ, και τέλος τον κ. Neil Maybin για την κατατοπιστικότερη συνέντευξη που μας παρεχώρησε εκ μέρους του Συλλόγου Φίλων Ρούπερτ Μπρουκ (Rupert Brooke Society). Ως προς την οικογένεια Φαλτάιτς, αξίζει να σημειωθεί ότι μέλη της υπήρξαν ο δημοσιογράφος, λαογράφος και λόγιος Κωνσταντίνος Φαλτάιτς και ο γιος του, επίσης λαογράφος αλλά και ζωγράφος Μάνος Φαλτάιτς, ο οποίος μαζί με τη γυναίκα του Αναστασία, την οποία και γνώρισα, ίδρυσαν το 1964 το εξαιρετικό Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο που φέρει τα ονόματά τους, ένα μουσείο που μου θύμισε έντονα το Vittoriale degli Italiani, την περίτεχνη, εστέτ κατοικία του Gabriele D'Annunzio, στις όχθες της λίμνης Garda, στη βόρειο Ιταλία. Η Σκύρος απεδείχθη εαρινός παράδεισος και οφείλει κανείς να την επισκέπτεται τακτικότερα!

² Ευχαριστώ το Χάρη Βλαβιανό για την ανεκδοτολογική αυτή πληροφορία.

³ Ηλία Γκρη και Κερασίας Κάραλη (2015), *Rupert Brooke: Τα Ποιήματα, ο Ποιητής και η Σκύρος*, Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σ. 12. Ευχαριστούμε τις εκδόσεις Γκοβόστη για το αντίτυπο που μας έστειλαν. Πρόκειται για τη μοναδική νέα έκδοση ποιημάτων του Μπρουκ. Ωραίο χρονολόγιο, φωτογραφικό υλικό και εισαγωγή των επιμελητών, επιλογή ποιημάτων στα Αγγλικά με παράλληλη ελληνική μετάφραση από τους ίδιους. Οι μεταφράσεις, παρά τις κάποιες παραναγνώσεις, είναι επαρκείς, καίτοι δεν ακολουθούν καθόλου το μέτρο και την ομοιοκαταληξία των ποιημάτων του Μπρουκ. Πάντως η επιλογή των ποι-

ημάτων είναι πολύ καλή, αν και – προσωπική προτίμηση – θα έπρεπε αυτά να διαρθρωθούν όπως στα αγγλικά Άπαντα του ποιητή, ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά έκδοσης.

⁴ Συνολικά, τα θύματα της εκστρατείας από την πλευρά της Αντάντ έφτασαν τους 132.175 στο πεδίο της μάχης και τους 260.000 λόγω ασθενειών. Αντίστοιχες ήταν και οι απώλειες για τους Τούρκους. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο φονικότερος έως τότε στην ιστορία της ανθρωπότητας, άφησε πίσω του περίπου 8.700.000 νεκρούς. Τα στοιχεία αυτά έχουν αντληθεί από τη φετινή έκθεση περί Μπρουκ και Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στη Σκύρο.

⁵ Οι μεταφράσεις των ποιημάτων του Μπρουκ – πλην της «Παραδείσου των Ψαριών» και του «Στρατιώτη» – που παρατίθενται εδώ, περιέχονται στο ωραιότερο βιβλίο με τίτλο *Rupert Brooke: Ένας Άγγλος Ποιητής στη Σκύρο* (Πνευματικό Κέντρο Δήμου Σκύρου, 1998); με άρτιες μεταφράσεις ποιημάτων, εκτενή εισαγωγή και λεπτομερείς σημειώσεις, όλα από τον ποιητή και μεταφραστή Κώστα Ιωάννου.

⁶ Λίνου Πολίτη (1993), *Ποιητική Ανθολογία (Βιβλίο Τέταρτο): Οι Φαναριώτες και η Αθηναϊκή Σχολή*, Αθήνα: Εκδόσεις Δωδώνη, σσ. 12 και 153.

⁷ Walter Pater (1986), *The Renaissance*, Oxford: Oxford University Press, σ. 152 (η μετάφραση δική μου).

⁸ Από τον τόμο *Rupert Brooke: Ένας Άγγλος Ποιητής στη Σκύρο*, ένθα άνω, σ. 13.

⁹ Όλες οι λεπτομέρειες της ζωής και του θανάτου του Μπρουκ που αναφέρονται στο παρόν άρθρο, αντλούνται από την ηλεκτρονική αγγλική έκδοση της wikipedia, από την έκδοση *The Norton Anthology of English Literature* (2000), New York: W.W. Norton, σσ. 2048-50, καθώς και από τα εισαγωγικά κεφάλαια του βιβλίου *Rupert Brooke: Ένας Άγγλος Ποιητής στη Σκύρο*, ένθα άνω, σσ. 10-27.

¹⁰ Walter Pater (1986), *The Renaissance*, Oxford: Oxford University Press, ένθα άνω.

¹¹ Από τον τόμο *Rupert Brooke: Ένας Άγγλος Ποιητής στη Σκύρο*, ένθα άνω, σ. 141, με κάποιες αλλαγές στη μετάφραση από εμένα.

¹² Τα δύο πρώτα ποιήματα περιέχονται μεταφρασμένα στον τόμο *Rupert Brooke: Ένας Άγγλος Ποιητής στη Σκύρο*, ένθα άνω, το τρίτο στο *Rupert Brooke: Τα Ποιήματα, ο Ποιητής και η Σκύρος*, ένθα άνω. Η μετάφραση του τρίτου ποιήματος («Heaven») είναι δική μου.

¹³ Την απόσταση που χωρίζει τον «αθώο» Μπρουκ από την ελιστική έρημο γεφυρώνουν, με ποιήματα γραμμένα κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου και λίγο μετά, οι ποιητές-στρατιώτες Edward Thomas (1878-1917), ο οποίος εγκαταλείπει το αυστηρό μέτρο και τη ρίμα, Siegfried

Sassoon (1886-1967), με ριμαρισμένα αλλά πολύ κυνικά, σκληρά, ανηλεή ποιήματα, Ivor Gurney (1890-1937), ο οποίος πέρασε τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια της ζωής του, μετά τον Πόλεμο, σε τρελάδικο, Isaac Rosenberg (1890-1918), σε τολμηρό ελεύθερο στίχο, και – σημαντικότερος ίσως όλων – Wilfred Owen (1893-1918), με τις σπαρακτικές, ωμότατες ελεγείες του, σε πιο κλασικό στίχο ώστε η συγκίνηση να μην υπερεκχειλίζει, δες ενδεικτικά τα ποιήματα «Miners», «Dulce et Decorum Est» και «Disabled», το τελευταίο ίσως το καλύτερο. Η *Norton Anthology of English Literature* (2000), New York: W.W. Norton, περιέχει μια ωραιότατη επιλογή-αφιέρωμα στην ποίηση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, σσ. 2048-2084.

¹⁴ Το ποίημα του Τέννυσον, με επεξηγηματικά σχόλια, βρίσκεται στην έκδοση της *The Norton Anthology of English Literature* (2000), New York: W.W. Norton, σσ. 1280-81.

¹⁵ Σε ό, τι αφορά την περίφημη αυτή ρήση του Αντόρνο, δες, ενδεικτικά, το δοκίμιο της Lyn Hejinian «Βαρβαρότητα», περιοδικό *Φάρμακο*, τεύχος 2 (φθινόπωρο-χειμώνας 2013), μετάφραση και σχόλια στα ελληνικά από τον Ο. Απέργη.

¹⁶ Η μετάφραση του σονέτου αυτού είναι δική μου. Κάποια στοιχεία αντλήθηκαν από τη μετάφραση του Κώστα Ιωάννου στον τόμο *Rupert Brooke: Ένας Άγγλος Ποιητής στη Σκύρο*, ένθα άνω, σ. 183.